

शिंहस्थ कुंभमेळा

पंडित हिंगे

सिंहस्थ कुंभमेळा

SINHASTHA KUMBHAMELA

पंडित हिंगे

PANDIT HINGE

प्रकाशक

सौ.कुमुदिनी सिधेश्वर घुले

सप्तर्षी प्रकाशन

गट न.८४/२, दामाजी कॉलेजच्या पाठीमागे, मंगळवेढा

जि.सोलापूर-४१३३०५

©पंडित हिंगे

अमरबाग सोसायटी,

श्री.सद्गुरु स्वामी समर्थ,

फ्लॅट क्रमांक ई.१३, गाडीतळ, हडपसर,

पुणे ४११०२८.

दूरभाषा: (०२०) ६९९०४३५

प्रथमावृत्ती: २४ जून २०१५

मुखपृष्ठ:

सप्तर्षी डी.टी.पी.

मुद्रक:

किशोर तु.घुले

सप्तर्षी डी.टी.पी.

मंगळवेढा

निर्मिती मूल्य: १० रुपये

सिंहस्थ कुंभमेळा

पंडित हिंगे

प्रस्तावना

'सिंहस्थ गुरु म्हणजे काय?' तर ज्यावेळी सिंह या रवि ग्रहाच्या राशीत गुरु गोचरीने प्रवेश करतो आणि वर्षभर त्या राशीत असतो त्या काळाला 'सिंहस्थ' असे म्हणतात. देव दानवांनी मिळून केलेल्या समुद्र मंथनातून चौदा रत्नाबरोबर 'अमृत कुंभ' निघाला व त्याच्यासाठी देव दानव उभयतामध्ये वाद सुरु झाले. 'अमृत कुंभ' स्वर्गात नेताना तो पळविण्यासाठी दैत्यांनी देवावर चार वेळा हल्ला केला. त्या काळात कुंभ नेणाऱ्या इंद्रपुत्राने चारही वेळा पृथ्वीवर ज्या ठिकाणी 'अमृत कुंभ' ठेवला. त्यात्या ठिकाणी विशिष्ट राशीला गुरुचे गोचर भ्रमण होते त्यावेळी तेथे 'कुंभमेळा' भरला असतो. त्या ठिकाणाशिवाय इतर कोठेही 'कुंभमेळा' भरत नाही.

गोचर गुरुचे राशीनुसार विशिष्ट राशीत भ्रमण सुरु असताना त्या त्या शहरी कुंभमेळा भरत असतो, ही ठिकाणे खालीलप्रमाणे,

१. वृषभ राशीतून गुरुचे भ्रमण सुरु असताना 'प्रयागतीर्थ' येथे कुंभमेळा भरतो.
२. सिंह राशीतून गुरुचे भ्रमण सुरु असताना 'त्र्यंबकेश्वरी' येथे कुंभमेळा भरतो.
३. सिंह राशीत असून रवि मात्र मेष राशीत असेल, चंद्र तुळ राशीत असेल आणि 'वैशाखी पौर्णिमा' असेल त्यावेळी 'उज्जैन' येथे कुंभमेळा भरतो.
४. कुंभ राशीतून गुरुचे भ्रमण सुरु असताना 'हरिद्वार' येथे कुंभमेळा भरतो.

कुंभमेळा त्र्यंबकेश्वरीच का?

या वर्षी ३० जुलै २००३ ला गुरुचे सिंह राशीतून भ्रमणास सुरुवात होत आहे म्हणून 'त्र्यंबकेश्वरी' कुंभमेळा भरणार आहे. हा कुंभमेळा त्र्यंबकेश्वरीच का? याबात पुराणातील विशेष वर्णन पुष्कळ काही सांगून केले जाते ते पुढील प्रमाणे,

"सिंहस्थे तुं सामायाते नद्ययाते नद्यस्तीर्थनि देवताः ।

तीर्थराजे कुशावर्ते स्नातु मायांति यत्नतः ।

त्र्यंबक क्षेत्र में वातः सिंहस्थेतु विशिष्टते ।

यत्र गोदा समुद्भूता सर्व पाप प्रणशिनी ।"

गोदावरीचे उगम स्थानास विशेष महत्त्व असल्याने 'त्र्यंबकेश्वरी' कुंभमेळा भरतो. गौतम ऋषींच्या गायीस जीवदान मिळून गौतम ऋषींना गो हत्येच्या पातकापासून जिने मुक्त केले त्या गौतमी गंगेला त्र्यंबकेश्वरी कुशावर्त

तीर्थावर 'गोदा' ही संज्ञा प्राप्त झाली; येथूनच गौतमी गंगेस गोदा म्हणू लागले आहे. भगवान गौतम ऋषींनी पवित्र दर्भानी गंगेचा ओघ अडवून स्नान केले म्हणूनच या तीर्थ कुंडास 'कुशावर्त' असे म्हणतात.

सिंहस्थ काळात नाशिक जवळील 'श्री क्षेत्र त्र्यंबकेश्वर' येथे जाऊन तेथे तीर्थविधि, श्राद्ध, मुंडन करणे प्रशस्त व शास्त्रसंमत आहे.

यात्रादि विधी कोणास करता येईल

ज्यांचे वडील हयात नाहीत त्यांनाच हा तीर्थविधी करता येतो, याशिवाय पत्नी गर्भिणी असेल, घरामध्ये विवाह, उपनयनादि मंगलकार्य होऊन सहा महिने झाले नसतील तरीही सिंहस्थ निमित्तक तीर्थविधी करण्यास हरकत नाही. गुरुस मलमास शुक्रअस्ताचा तसेच जन्म नक्षत्रादिकांचाही दोष नसाते, तथापि ज्यांची आई हयात नाही पण वडील आहेत अशांची मात्र हा तीर्थविधी करू नये, त्यांनी फक्त कुशावर्त तीर्थावर संकल्पपूर्वक स्नान करावे, म्हणजे सकल पापांचा नाश होईल.

स्नानविधि करताना काय करावे

'देशाकालौ संकीर्त्य गोदावर्या उत्पतिस्थने त्रिसंध्या क्षेत्रे गौतमाश्रमे' असा देशोच्चार करून नंतर खालीलप्रमाणे कालोच्चार करावा.

'मम आत्मनः श्रुति स्मृति पुराणोक्त फल प्राप्त्यर्थ आध्यात्मिक अधिदैविक अधिभौतिक तापत्रय, शांतिपूर्वकं, चतुर्विद्य पुरुषार्थ सिद्ध्यर्थ नित्याकरण, निश्चिदाचरण, प्रायश्चित्तानननुष्ठानादि शास्तारेज्ञोल्लंघनजनितानपां कायिक-वंचिक मानसिक-पापपुंजानां-निरासार्थ, सिंहस्थ-महापूर्वकाल निमित्त मूल गोदावरी या यात्रांगभूतं कुशावर्ततीर्थे स्नानमहं करिष्ये' असा दृढसंकल्प करून खालील श्लोकांनी गंगेची प्रार्थना करावी, अन् मगच स्नान करावे.

स्नानानंतर गाय, भूमि, सोने, चांदी, वस्त्र-धान्य, तूप, तीळ, मीठ, गूळ या पैकी शक्य असेल तेवढी दाने द्यावीत.

गंगेची प्रार्थना अशी करावी

'महापापोपपापानां नानायोनिषु यत्कृतम् ।
बालभावेह्यवरस्थासु चेहजन्मनि यत्कृतम् ।
आहार जनितं पापं क्षुद्दृडर्थे च यत्कृतम् ।
कामक्रोधेन यत्पापं दंभलोभेन यत्कृतम् ।
आत्मनार्थेच यत्पापं परार्थे चैव यत्कृतम् ।

कुटुबाथेच यत्पापं मया मोहेन यत्कृतम् ।
भूतं भव्यंच यत्पापं भविष्यातिच गौतमी ।
विनाशं यातु तत्सर्वं प्रसादात्तव दुःखहे ।

याप्रमाणे गंगेची प्रार्थना करून यथाविधी स्नान केल्यास सिंहस्थातील महत्पुण्य पदरी पडते, हे शास्त्र संमत आहे म्हणून सामान्य जनांनाहि सिंहस्थाची यथाविधी माहिती व्हावी यासाठीच या ग्रंथाची निर्मिती करण्याचा मानस ठेवून सिंहस्थ पर्वणीचे महापुण्यच भाविकांचे/जनसामान्यांचे पदरी टाकीत आहे ते गोड मानून घेऊन आपण आपल्या जीवनाचा उद्धार करून घ्यावा हीच सदिच्छा ।
कळावे,

पंडित हिंगे

(साहित्यिक/ज्योतिषी/पत्रकार)

लेखकाचे दोन शब्द

हिंदु धर्मात स्नानाला फार महत्त्व आहे. तसेच योग्य पर्वणी साधून पवित्र अशा गंगा, गोदावरी तिरी स्नान करणे विशेष पुण्यकारक मानले जाते त्यात देखील सिंहस्थ पर्वकाळात विविध शहरी भरणाऱ्या कुंभमेळ्यात तर शाही स्नानाला खूप महत्त्व आहे. त्यातही गोदावरीचे उगम स्थानास शास्त्रकारांनी विशेष महत्त्व दिलेले आहे. याचे कारण देखील तेवढेच महत्त्वाचे आहे. गौतमी गंगेस 'गोदा' ही संज्ञा त्र्यंबकेश्वरी कुशावर्त तीर्थावरच प्राप्ती झाली, 'गोदा' या शब्दाचा अर्थ 'गौतमस्य गां जीवनम् ददाति इति गोदा' गौतम ऋषीच्या गाईस जीवदान मिळून गौतम ऋषींना गो हत्येच्या पातकापासून जिने मुक्त केले आहे असा अर्थ ।

गौतम ऋषींनी ज्या कुशावर्त-तीर्थात स्नान केले ते तीर्थराज कुशावर्त त्र्यंबकेश्वरीच आहे येथूनच गौतमी गंगेला 'गोदा' म्हणू लागले. भगवान गौतम ऋषींनी पवित्र दर्भानी गंगेचा ओघ अडवून स्नान केले तेच तीर्थराज कुशावर्त असे म्हणतात. बारा ज्योतिर्लिंगापैकी त्र्यंबकेश्वर हे एक अत्यंत जागृत स्थान आहे. अनेक संत महंतांचे अखाडेही येथेच आहेत. नग्न साधुंची स्नाने परंपरेने कुशावर्तावरच चालू असतात. विशेष म्हणजे सिंहस्थ पर्व काळात मूळ गोदावरीच्या स्नानाच महत्त्व शास्त्र पुराणातून वर्णिलेले आहे.

सदरचा ग्रंथ लिहिण्याचे कामी मला स्वतंत्रपणे मोकळीक दिली आणि माझ्या लेखन छंदासाठी जीने मला सातत्याने विविध सहकार्य केले ती माझी पत्नी सौ.प्रज्ञा तसेच ग्रंथ प्रकाशनाचे कामी मला मदत सहकार्य करणारे प्रकाशन संस्थेतील अधिकारी/कामगार या सर्वांचा मी ऋणी आहे.

पंडित हिंगे

(साहित्य विशारद/ज्योतिषी भास्कर/मंत्रशास्त्रज्ञ)

पत्ता:

अमरबाग सोसायटी,
श्री.सद्गुरु स्वामी समर्थ,
फ्लॅट क्रमांक ई.१३, गाडीतळ, हडपसर,
पुणे ४११०२८.
दूरभाषा: (०२०) ६९९०४३५

सिंहस्थ म्हणजे काय?

"सिंह हे गुरुस्तथा भानुः चंद्रश्चद्रक्षयस्थथा ।

गोदावर्या भवेतकुंभ जायतेऽ वनि मण्डले ।।"

या श्लोकाचा अर्थ असा की दर बारा वर्षांनी सिंह राशीस गुरु आला म्हणजे सिंहस्थ सुरु हातो. म्हणजेच ज्या वेळी वेचरीचा गुरु सिंह राशीत प्रवेश करून तेथे राहिल तो पर्यंतच्या काळाला 'सिंहस्थ' म्हणतात.

यावर्षी 'गरु' दिनांक ३० जुलै २००३ श्रावण शुक्ल प्रतिपदा बुधवार या दिवशी-दुपारी ११ वाजून ५१ मिनिटांनी 'सिंह' राशीत प्रवेश करणार आहे. या दिवशीच सकाळी १० ते दुपारी १/४२ पर्यंत पुण्यकाल आहे. त्याचप्रमाणे दिनांक २७ ऑगस्ट २००३ रोजी (बुधवार, श्रावण कृष्ण अमावस्या) मात्र 'महाकुंभपर्व' आहे. पुढील वर्षी (शके १९२६) निज श्रावण शुक्ल १२ शुक्रवार दिनांक २७ ऑगस्ट २००४ पर्यंत सिंहस्थ आहे.

स्पृष्टी उत्पत्तीपासून आरंभ करून प्रलयकालापर्यंत ब्रह्मांडाचा क्रमबद्ध इतिहास व त्या काळात होणारे तात्त्विक परिवर्तन याचे वैज्ञानिक वर्णन ज्यात केले आहे अशी पुराणे १८ आहेत. एकूण १८ पुराणापैकी प्रथम पुराण 'ब्रह्मपुराण' होय. त्यामधील अध्याय ६९ ते १७५ म्हणजेच एकूण १०६ अध्यायात गोदावरी तीरी असलेल्या तीर्थांचे वर्णन दिले आहे. ब्रह्मांडपुराणात ८८ अध्यायात तर असे स्पष्ट म्हटले आहे की,

'तीर्थाना गौतमी श्रेष्ठा मुक्ति प्रदानफांय

तत्र यज्ञेन, दोनन भोगान् मुक्तिं अवाप्स्यसि'

नारद पुराणी तिर्थांचे महात्म्य वर्णन:

श्वेतकल्पामध्ये अनेक धर्म व रूद्र महात्म्य वर्णन (शिव/वायुपुराण) केलेले असून या पुराणाची श्लोक संख्या २४ हजार आहे. सध्या उपलब्ध शिवपुराणातील श्लोक संख्या साधारण १८००० एवढी आहे. शिवाने वायूस सांगितलेले आहे. तर भागवत पुराणात गायत्री मंत्रासहित सर्व धर्मांचे तत्त्व वर्णन केले आहे. तर बृहत् कल्पतील कथा नारद पुराणात सांगितलेल्या असून याचे श्लोक २५ हजार आहेत. तथापि उपलब्ध श्लोक मात्र २२ हजारच आहेत. एकूण आठरा उपपुराणापैकी एक उपपुराण हे नारद व सनतकुमार यांचे संवादात्मक आहे. याचे पूर्व खंड व उत्तर खंड असे दोन भाग असून पहिल्या भागात १२५ तर

दुसऱ्या भागात ८२ अध्याय आहेत. यात सृष्टीवर्णन, तिर्थांचे महात्म्य, आध्यात्म मंत्रशास्त्र इत्यादीची माहिती विषद केलेली आहे. तर भागवत पुराणामध्ये गायत्री मंत्रासहित सर्व धर्माचे तत्त्वाचे वर्णन असून श्लोकांची संख्या मात्र १८ हजार आहे.

अमृतप्राप्ती करीता अलौकिक व तेजस्वी असा मेरू नावाचा पर्वत आहे. हा मेरू पर्वत म्हणजेच जणु काय तेजोराशीच आहे. सुवर्णाप्रमाणे दिसणाऱ्या त्या अद्भूत पर्वतावर देवांचे व गंधर्वांचे वास्तव्य असते. अधर्माने वागणाऱ्या लोकांना या पर्वताच्या मोठेपणाची कल्पना देखील करता येणार नाही. घनदाट वृक्षांनी तो गजबजलेला आहे. या मेरू पर्वताच्याच उंच शिखरावर महातेजस्वी देवांचे वास्तव्य असते. याच पर्वतावर बसून अमृताची प्राप्ती कशी करून घ्यावी या विषयीविचार देवांमध्ये सुरु झाला. त्यावेळी नाराण ब्रह्मदेवाला म्हणाले, 'सर्व देवांनी व असूरांनी सागराचे मंथन केल्यानंतर त्यातून अमृत बाहेर पडेल. म्हणून हे देवांनी व असूरांनी सागराचे मंथन केल्यानंतर त्यातून अमृत बाहेर पडेल. म्हणून हे देवांनो सर्व प्रकारची औषधे व रत्ने गोळा करून त्या सागरामध्ये टाकून त्याचे मंथन करा. आणि त्यापासून अमृताची प्राप्ती करून घ्या.

विशाल मेघाप्रमाणे आकार असलेल्या शिखरांनी युक्त असलेल्या वेलींच्या जाळ्यांनी गजबजलेल्या असंख्य पक्षांच्या निनादाने निनादीत झालेला, अनेक विविध हिंस्र श्वापदांनी व्याप्त असलेल्या, किन्नर, अप्सरा देवता यांचे स्थान असलेल्या अकरा हजार योजने भूमित खोल गेलेल्या अशा मंदारनामक श्रेष्ठ अशा पर्वत श्रेष्ठाला भूमितून उपटून बाहेर काढण्याचे देवांना सामर्थ्य नसल्याने ते सारे देव स्वतःच्या निवासस्थानी असलेल्या विष्णु आणि ब्रह्मदेवाकडे गेले व त्यांना म्हणाले, आपण जगाचे कल्याणाकरीता व आमच्या हितासाठी व मंदार पर्वत जमिनीतून बाहेर काढण्याचा प्रयत्न करा. ही गोष्ट कबुल केली व नागांचा अधिपती जो शेष यास आज्ञा केली नंतर मात्र ब्रह्मदेवाने आणि विष्णुने आज्ञा केल्यामुळे तो सामर्थ्यशाली शेष उठला, व घोर अरण्य वनचर प्राण्यांनी गजबजलेला तो पर्वतराज 'मंदार' फार मोठा जोर करून पृथ्वीपासून उपटून बाहेर काढला.

सर्व देव शोषासमवेत सागर तीरावर जाऊन सागराला म्हणाले, 'आम्ही अम.ताच्या प्राप्तीसाठी तुझ्या उदकाने मंथन करणार आहोत. त्याला उत्तर देताना सरितपती सागर देवांना म्हणाला, "माझ्या उदकाने मंथन करून ते अमृत बाहेर

काढण्यासाठी तुम्ही उपयुक्त झाले आहात त्या अमृताचा काही भाग जर मलाही मिळणार असेल तरच मंदार पर्वताच्या घुसळण्यामुळे उत्पन्न होणारा तीव्र आवेग सहन करण्यास मी तयार होईन. या नंतर देव व असूर सागराच्या तीरावती जाऊन कूर्म राजाला म्हणाले, "तू या मंदार पर्वतास आधार दे" कूर्मराजाने कबूल केले. व आपल्या पाठीचा आधार मंदार पर्वतास दिला. कूर्माच्या पाठीवर उभ्या राहिलेल्या मंदार पर्वताला इंद्राने वासुकी दोराने बांधले. अशा प्रकारे मंदार पर्वताची रवी केली आणि अमृताच्या प्राप्तीसाठी पयोनिधी सागराने मंथन करण्यास प्रारंभ केला.

आसूरांनी आणि दानवांनी त्या वासुकी नागाचा मुखाकडील भाग घट्ट करून ठेवला. आणि सर्व देव त्या नागराचे पुच्छ ज्या बाजूला होते त्या बाजूला उभे राहिले. मंदार पर्वताची रवी करून सुर व असूर सागराचे मंथन करून लागले असता विशाल मेघाच्या गर्जनेप्रमाणे फार मोठा गंभीर नाद होऊ लागला. अशा प्रकारे मंथन चालले असता त्या सागराच्या उदकामध्ये विशाल वृक्षामधून अमृता समान सामर्थ्य असलेल्या रसामधून स्रवलेल्या दुधाच्या योगाने आणि सुवर्णमय पर्वतापासून पाझरणाऱ्या स्त्रावाच्या योगाने देवांना अमृतत्व प्राप्त झाले. देवानांवांनी मिळून मंदार पर्वताची दोरी खूप जोराने फिरवून सागरास प्रक्षुब्ध करून टाकले. अशाप्रकारे घुसळल्या गेलेल्या त्या सागरामधून लक्षावधी किरणांनी उज्वल झालेल्या प्रसन्न शितांशु चंद्र उत्पन्न झाला. त्यानंतर 'देवीलक्ष्मी', 'सुरादेवी' आणि धवलवर्ण असलेला अश्व, उच्चैःश्रवा यांची उत्पत्ती झाली. त्यापुढे कौस्तुभ मणि निर्माण झाला. या साऱ्यांनी सूर्यमार्गाचा अवलंब करून ज्या ठिकाणी देव होते त्याठिकाणी गेले. त्यानंतर अमृताने भरलेला शुभ्र कमंडलु घेऊन मूर्तिमंत धन्वंतरी देव सागरातून बाहेर पडला. हा अद्भूत असा चमत्कार पाहून दानवांनी मोठा गोंगाटा केला. त्यानंतर ऐरावत नावाचा हत्ती बाहेर आला तो इंद्राने धरून ठेवला. त्यानंतर सर्व विश्वाला व्यापून टाकणारे कालकूट नावाचे विष निर्माण झाले. ते शंकरानी प्राशन केले. तेव्हा सदर विष शंकरानी आपले कंठात साठवून ठेवले. तेव्हापासून या शंकराचे नाव 'निलकंठ' असे पडले.

अमृत आणि लक्ष्मीसाठी देवाबरोबरच दानवांनी घोर वैर आरंभले, अनेक प्रकारची आयुधे हातात घेवून दैत्यांनी व दानवांनी देवावर हल्ला केला. त्यानंतर मात्र देवांनी म्हणजेच (नर व नारायण) या सामर्थ्यशाली प्रभुंनी दानवांच्या अधिपती पासून ते अमृत हिसकावून घेतले, पुनश्च ते अमृत दानवाकडून देवांनी हिसकावून घेतले, अशा प्रकारे समुद्रातून इतर रत्नाबरोबर निघालेला 'अमृतकुंभ'

सुरक्षितपणे स्वर्गात पोहचविण्याची जबाबदारी मग इंद्रपुत्रावर सोपविली गेली. अशा रीतीने देवदानवांनी 'समुद्रमंथन' केले तेव्हा समुद्रातुन इतर रत्नाबरोबर निघालेल्या 'अमृत कुंभरही' सुरक्षितपणे स्वर्गात पोहचविण्याची जबाबदारी इंद्रपुत्र जयंत याजवर मात्र सोपविण्यात आली होती. त्याचवेळी सूर्य-चंद्र आणि गुरु हे तिघेजण त्यांच्या मदतीला होते. हा अमृतकुंभ स्वर्गात नेत असताना हा कुंभ पळविण्यासाठी दैत्यांनी चारवेळा त्या सर्वांवर हल्ला केला आणि अमृतकुंभ मिळविण्याचा प्रयत्न देखील केला. त्या चारही वेळा पृथ्वीवर ज्या ज्या ठिकाणी 'अमृतकुंभ' ठेवला गेला त्या चार ठिकाणी 'कुंभमेळा' भरत असतो. ती चार प्रमुख ठिकाणे म्हणजे हरिद्वार, प्रयाग, त्र्यंबकेश्वर व उज्जैन हीच आहेत.

या चार ठिकाणी ज्या ज्या राशींना गुरु असताना कुंभ ठेवला गेला त्याच राशींना गुरु आला म्हणजे त्या ठिकाणीच 'कुंभमेळा' भरतो. या चार ठिकाणाशिवाय अन्यत्र कोठेही 'कुंभमेळा' भरत नाही.

कोणत्या राशीला गुरु आला असताना 'कुंभमेळा' कोठे होतो याची माहिती खाली दिल्याप्रमाणे आहे.

गुरु राशीनुसार कुंभमेळा

- १) कुंभ राशीत गुरु असता 'हरिद्वार' येथे
- २) वृषभ राशीत गुरु असता 'प्रयाग' येथे
- ३) सिंह राशीत गुरु असता 'त्र्यंबकेश्वर' येथे तर
- ४) गुरु सिंह राशीत असून सूर्य मात्र मेष राशीत असेल, चंद्र तुळेत आणि 'शैशाखी पौर्णिमा' असा योग असताना 'उज्जैन' येथे कुंभमेळा असतो. वर्षी गुरु ३० जुलै २००३ ला सिंह राशीत प्रवेश करतो म्हणून त्र्यंबकेश्वरी कुंभमेळा आहे.

त्र्यंबकेश्वरीच कुंभमेळा कां?

स्थान महात्म्याचा विचार करता सिंहस्थत सर्व गोदावरी तीर पुण्यकारक असताना 'कुंभमेळा' त्र्यंबकेश्वरीच का होतो? व तीर्थविधी देखील त्र्यंबकेश्वरीच कशासाठी? याबाबत पुराणातील वर्णन महत्त्वाचे वाटतेच! म्हणूनच गोदावरीचे उगमस्थानास शास्त्रकारांनी विशेष महत्त्व दिलेले आहे.

पुराण वर्णन काय सांगते?

"सिंहस्थे तु सामायाते नद्यस्तीर्थानि देवताः ।

तीर्थराजे कुशावर्ते स्नातुमायांति यत्नतः ।

त्र्यंबकक्षेत्र मेवातः सिंहस्थेतु विशिष्यते ।

यत्र गोदा समुद्भूता सर्व पाप प्रणाशिनी ।"

गौतमी गंगेस गोदा ही संज्ञा त्र्यंबकेश्वरी कुशावर्त तीर्थावरच प्राप्त झाली. या शब्दाचा अर्थ खालीलप्रमाणे आहे.

"गौतमस्य गां जीवनम् ददाति इति गोदा ।

गौतम ऋषींच्या गायीस जीवनदान मिळून गौतम ऋषींनी गो हत्येच्या पातकापासून जिने मुक्त केले असा आहे. गौतम ऋषींनी ज्या कुशावर्त तीर्थात स्नान केले ते तीर्थराज कुशावर्त येथेच आहे. येथूनच गौतमी-गंगेस गोदा म्हणू लागले. भगवान गौतम ऋषींनी पवित्र दर्भानी गंगेचा ओघ अडवून स्नान केले म्हणून यास 'कुशावर्त' असे म्हणतात.

मूळ गोदावरीचे स्नानास महत्त्व कां?

बारा ज्योतिर्लिंगापैकी 'त्र्यंबकेश्वर' हे एक अत्यंत जागृत स्थान आहे. अनेक संत-महंताचे आखाडेही येथेच आहेत. नग्न साधुंची स्नाने परंपरेने कुशावर्ततावरच चालू असतात. सिंहस्थ पर्व काळात मात्र मूळ गोदावरीच्या स्नानाचे महत्त्व शास्त्रामधून पुराणामधून वारंवार वर्णिलेले आहे. यामुळेच सिंहस्थ पर्व काळात मूळ गोदावरीचे अनादि जन्मपीठ 'श्रीक्षेत्र त्र्यंबकेश्वर' येथे हजारो साधु संत, महंत, मंडलेश्वर आपापल्या अनुयायांसह अत्यंत थाटाने व पवित्र अंतःकरणाने तीर्थराज कुशावर्तात स्नान करतात. लाखो यात्रेकरू देखील यच वेळी अहमहमिकेने स्नान, दान, श्राद्ध, मुंडनादि तीर्थविधी करतात. केवळ गोदावरी तीरापेक्षा मूळ गोदावरीचे महत्त्व विशेष आहे.

यात्रादि विधी कोणास करता येईल?

ज्यांचे वडील हयात नाहीत त्यांनाच हा तीर्थविधी करता येतो, पत्नी गर्भिणी असेल, घरामध्ये विवाह, उपनयनादि मंगलकार्य होऊन सहा महिने झाले नसेल तरीही सिंहस्थ निमित्तक तीर्थविधी करण्यास हरकत नाही. गुरु शुक्रास्थाचा, मलमास तसेच जन्म नक्षत्रादिकांचाही दोष नसतो, तथापी ज्यांची आई हयात नाही पण वडील आहेत अशांनी मात्र हा विधी करू नये, त्यांनी फक्त कुशावर्त तीर्थावर संकल्पपूर्वक स्नान करावे.

स्नानविधी करताना काय करावे?

देशकाली संकीर्त्य गोदावर्या उत्पत्तिस्थाने त्रिसंध्या क्षेत्रे गौतमाश्रमे असा देशोच्चार करून नंतर कालोच्चार करावा तो खालीलप्रमाणे,
"मम आत्मनः श्रुति स्मृति पुराणोक्त फलप्राप्त्यर्थं अध्यात्मिक --अधिदैविक अधिभौतिक-तापत्रय, शांतिपूर्वकं, चतुर्विद्य पुरुषार्थ सिद्धं नित्याकरण, निशिद्धिचरण, पृथश्चित्तानन नुष्टानादि शास्त्रोज्ञोल्लंघनजनितानां कायिक-वाचिक मानसिक-पापपुंजानां-निरासार्थ, सिंहस्थ-महापर्वकालनिमित्तं मूल गोदावरील यात्रागभूतं कुशावर्ततीर्थे स्नानमहं करिष्ये" असा दृढ संकल्प करून खालील श्लोकांनी गंगेची प्रार्थना करावी, अन् मगच स्नान करावे.

स्नानानंतर गाय, भूमि, सोने, चांदी, वस्त्र, धान्य, तूप, तीळ, मीठ, गूळ यापैकी शक्य असेल तेवढी दाने द्यावीत.

स्कंद पुराणातही विशेष उल्लेख

मर्यादा पुरुषोत्तम प्रभु रामचंद्र वनवासाचे वेळी जवळच गोदावरीचे तीरावर पंचवटीत (नाशिक) असताना देखील पितरांचे उद्धाराकरीता यथाविधि श्राद्धादिक कर्म त्र्यंबकेश्वर येथे कुशावर्त तीर्थावर जाऊन करण्याचे महर्षी कश्यपांनी प्रभुरामचंद्रास सांगितल्याचे विषयी स्कंद पुराणी उल्लेख आढळतो. या सर्व कारणामुळेच गोदावरी नदीचे उगमस्थान असे श्रीक्षेत्र 'त्र्यंबकेश्वर' येथे जाऊन सिंहस्थ निमित्तक यात्रा, तीर्थविधि, श्राद्ध, मुंडन वगैरे करणे प्रशस्त व शास्त्रसंमत आहे. गोदावरी नदीचे नाभिस्थान म्हणून नांदेड-मुखस्थान म्हणून 'राजमहेंद्री' तसेच पैठण यासही विशेष महत्त्व आहेच.

सिंहस्थात मुंज, विवाह बाबतप्राचीन ग्रंथ उल्लेख

काही प्राचीन ग्रंथात सिंहस्थात विवाह करू नये असे सांगितले आहे. तथापि अपवाद देखील स्पष्टपणे सांगितले आहेत. ते खालीलप्रमाणे आहेत.

गुरु हा ग्रह नीचराशीत (मकर) तसेच वक्री, बाल, वृद्ध, अस्तंगत, (रविग्रहाचे-पूर्ण युतित असता) सिंह राशीत असता तसेच अतिचार गतिने असता (म्हणजेच शीघ्र गतीने पूर्व राशीचे शेष उल्लंघन-दुसऱ्या राशीत संचार होतो त्यासच अतिचार म्हणावे.) या काळात उपनयन विवाहादी कार्यास पहिले अठ्ठावीस दिवस वर्ज्य करायचे असतात. मौजी बंधन, स्त्री विवाह, घर बांधणे, यासारखी कार्ये वर्ज्य करावीत असे सांगितले आहे.

सिंहस्थात जुळून येणारे विवाहः

ज्यांना पत्रिका पहायच्या नाहीत किंवा रजिस्टर्ड विवाह करावयाचा आहे, अथवा ज्यांचा प्रेमविवाह ठरला आहे, विवाह करायचा निश्चय झाला आहे. त्यांना मात्र 'सिंहस्थ' गुरु आहे किंवा नाही हे पाहण्याचे कारणच नाही. कुंभ व सिंह या राशी नैसर्गिकच एकमेकासमोर असून एकमेकांच्या विवाहस्थानी (सप्तमस्थानी) असल्याने या राशींचे विवाह सिंहस्थात जुळून येतात व यशस्वी देखील होतात. कुंभ राशीस गुरु आला असताना देखील वरीलप्रमाणे अनुभव येतात.

विवाह केव्हा करावाः

विवाह कोणत्या महिन्यात करावेत याबाबत 'निर्णय सिंधु' या ग्रंथात काही मते मांडलेली आहेत ती पुढे पहा, माघ, फाल्गुन, वैशाख, मार्गशीर्ष, जेष्ठ, आषाढ या महिन्यात विवाह केला तर स्त्री सभगा आणि द्रव्ययुक्त होते. असे व्यासांनी मत व्यक्त केले आहे.

नारद मताप्रमाणे वैशाख, जेष्ठ, माघ, फाल्गुन हे विवाहास शुभ, वसिष्ठ मतानुसार मकर राशीत रवि असता पौषातही विवाह करण्यास हरकत नाही. असे सांगितले आहे.

विवाह वर्ज्य केव्हा व का?

सिंह राशीस गुरु असताना गोदावरी व गंगा या नद्यांच्यामध्ये असलेल्या प्रदेशात विवाह करू नये. त्याचप्रमाणे मघा नक्षत्री गुरु असताना सर्व ठिकाणी सर्व देशातच विवाह वर्ज्य करावा, त्याचप्रमाणे मीन राशीस रवि असताना देखील विवाह करू नये.

सिंहस्थ दोष परिहार

सिंहस्थ गुरु असताना दोषांचा परिहार मात्र तीन प्रकारांनी सांगितलेला आहे. १) अंश भेदाने २) देशभेदाने ३) सूर्यराशीवशाने

१) पहिला परिहारः संपूर्ण मघा नक्षत्र व पूर्वा नक्षत्राच्या प्रथम चरणावर गुरु असताना मंगल कार्याकरिता सर्व देशात वर्ज्य करावा. (सिंह राशीचा सिंह नवांश संपेपर्यंतचा कालावधी)

२) दुसरा परिहारः गंगा आणि गोदावरी या नद्यांमधील प्रदेश सोडून इतरत्र सिंह नवांशापर्यंत गुरु असताना विवाह वर्ज्य, नंतर चालेल.

३) तिसरा परिहारः मेष राशीला रवि असता गंगा, गोदावरी या नद्यामधील प्रदेशासह सर्वत्र मंगलकार्या करता येईल.

मुहूर्त चिंतामणी काय सांगतो

वसिष्ठांनी असे सांगितलेले आहे की? सिंहस्थ सुरु झाल्याबरोबर पहिले अड्डावीस दिवस वर्ज्य करावेत. तर 'मुहूर्त चिंतामणी' च्या मताप्रमाणे मात्र सिंहस्थ गुरुचे १६०° ४०' कला (म्हणजेच पहिले पाच चरण) कालावधी संपल्यावर विवाह करावा.

मेषेत रवि असता विवाह योग्य

सिंह राशीत वर्षभर, गुरु राहणार असून सदरचाकालावधी हा दिनांक ३० जुलै २००३ ते २७ ऑगस्ट २००४ म्हणजेच श्रावण शुद्ध प्रतिपदा ते निज श्रावण शुद्ध १२ (२००४ मधील) पर्यंत आहे. तथापि सिंहस्थ गुरु काळात जर मेष या राशीत रवि असेल तर तेवढ्या काळापुरते मुहूर्त घेता येतात. त्यामुळे यावर्षी दिनांक १४ एप्रिल २००४ ते मे २००४ या काळात विवाह मुहूर्त आहेत.

चालू वर्षात विवाह मुहूर्त

यंदाच वर्षी ७ ऑगस्ट २००३ रोजी 'गुरु अस्त' असून ३ सप्टेंबर २००३ ला गुरुचा उदय होत असून दिनांक ४ जानेवारी २००४ रोजी गुरु पुनश्च वक्री होत आहे. त्याचप्रमाणे २८ जुलै २००३ रोजी शुक्राचा अस्त असून पुनश्च दिनांक १४ सप्टेंबर २००३ रोजी शुक्राचा उदय होत आहे. सिंह नवांश समाप्ति अश्विनकृष्ण ७ रोजी होत असल्याने दुसऱ्या परिहाराप्रमाणे शके १९२५ मध्ये कार्तिक मार्गशीर्ष, पौष, माघ, फाल्गून या महिन्यात नेहमीप्रमाणे मुहूर्त आहेत.

पुढील वर्षी एप्रिल/मे/जुलै मध्ये मुहूर्त

पुढील वर्षी तिसऱ्या परिहाराप्रमाणे सूर्य मेष राशीत असल्याने दिनांक १४ एप्रिल २००४ ते १४ मे २००४ पर्यंतच मुहूर्त दिलेले आहेत. जेष्ठ महिन्यात मात्र सिंह नवांश व शुक्रास्त हसल्याने मुहूर्त दिलेले नाहीत. त्यानंतर पुनश्च शुक्राचा उदय झाल्यावर आषाढ महिन्यात शुक्ल नवमीपर्यंत मुहूर्त आहेत.

गुरु बदलाचे फळ कोणास कसे?

चंद्र राशी	कोणत्या पादाने	फलीत
१) कर्क, कन्या, कुंभ	सुवर्ण	चिंता
२) मिथुन, वृश्चिक, मीन	रौप्य	शुभ
३) वृषभ, तुळ, मकर	ताम्र	श्रीप्राप्ती
४) मेष, सिंह, धनु	लोह	कष्ट

सिंह राशीत प्रवेश करणारा गुरु खालील राशींना अनिष्ट असल्याने त्याच्या राशींच्या व्यक्तींनी गुरुपीडेच्या परिहारार्थ, जप, दान, पूजा करावी म्हणजे गुरुपीडेचा त्रास जाणावणार नाही.

वृषभ, मकर, कन्या, राशीला सिंह-गुरु अनुक्रमे चौथा, आठवा व बारावा येत असून, सिंह, मिथून, मीन आणि वृश्चिक या राशींना अनुक्रमे पहिला, तिसरा सहावा आणि दहावा येत आहे. मेष-सिंह, धनु राशींना, येणारा गुरु लोहपादाने येत असल्याने त्यांनी सुध्दा जप/दान पूजा करणे आवश्यक आहे. सुवर्ण पादाने येणाऱ्या गुरुचे फल चिंता असले तरी हा गुरु शुभच असतो.

जप, दान, पुजा, विधी कसा?

पीडा परिहारार्थ आपल्या ऐपतीनुसार अनुक्रमे पिवळी फुले, पिवळी वस्त्रे, साखर हरभरा डाळ, पुष्कराज रत्न, कासे तसेच घोडा, किंवा सुवर्णाचे दान करावे; व गुरुच्या सुवर्णप्रतिमेसमोर खाली दिलेला 'जपमंत्र' साधारणपणे दररोज ११, १०८ किंवा १९०० वेळा करावा.

जपमंत्र

"देवांनाच ऋषीणांच गुरुं कांचन सन्निभम
बुद्धिभूतं त्रिलोकेशं तं नामामि बृहस्पतिम् ।।"

मंत्र जपानंतर गुरु प्रतिमेच्या पूजनाचा व दानाचा संकल्प खालीलप्रमाणे करावा.

दानाचा संकल्प असा करावा

"मन जन्मराशेः सकाशात् अनिष्ट स्थान स्थित गुरोः पीडा-परिहारार्थ एकादशस्थानवच्छुभफल प्रात्पत्यर्थ सुवर्ण प्रतिमायां बृहस्पतिपूजनं तत्प्रीतिकरं (अमूक म्हणजे काय दाने करणार त्यांचे नाव घ्यावे) दानंच करिष्ये ।।"

या संकल्पनानंतर खालील मंत्राने गुरुचे यथाशक्ति ११, १०८ वेळा ध्यान करावे.

गुरुच्या ध्यानाचा श्लोक

"अहो वाचस्पते जीव सिंधुमंडलसंभव ।

एह्यांगिरस संभूत ह्यारूढ चतुर्भज ।

दंडाक्षसूत्र वरद कमंडलुधर प्रभो ।

महानिद्रेति संपूज्यो विधिन्नकिनां गुरुः ।।"

वरील प्रमाणे मंत्राने ध्यान केल्यानंतर खालील मंत्र म्हणून इच्छित ते यथाशक्ति दान करावे.. नैवेद्य दाखवावा.

गुरुचे दानाचा श्लोक

"बृहस्पति प्रीतिकरं दानं पीडा-निवारकम्।

सर्वापत्ति विनाशाय द्विजाग्राय ददाम्यहम्।

गुरु शुभकारक केव्हा होतो

जन्म राशीपासून प्रथम, तृतीय, दशम व षष्ठ या स्थानी गुरु असता एकदाच पूजन केल्याने गुरु शुभकारक होतो. चतुर्थ, अष्टम व नवम स्थानी गुरु असता दोन वेळा गुरुपूजन व शांती करणे आवश्यक असते. कुमाराला गुरु जरी बलहीन असला तरी बृहस्पतिशांति केली असता गुरु बल देणारा असतो, तसेच कर्क, धनु, मीन राशीचा गुरु जन्मराशीस अशुभ असेल तरी उपनयन व विवाह या दृष्टीने तो अतिशुभकारक असल्याने ही कार्ये करावयास हरकत नाही. परंतु सिंह राशीत गुरु असून धनु अगर मीन या गुरुचे राशीत रवि असता व्रतबंध विवाह कार्य व यात्रा देखील वर्ज्य कराव्यात.

कुशावर्त तीर्थ व महिमा

गंगाद्वाराकडे जाण्याच्या मार्गावरच कुशावर्त तीर्थ आहे. या तीर्थातून गोदावरी नदी वाहते. गौतम ऋषीकडून झालेल्या गोहत्येच्या पातकाचा नाश या तीर्थात त्यांनी स्नान केल्याने झाला. सिंहस्थ कुंभमेळा श्री क्षेत्र त्र्यंबकेश्वरला भरतो. आता (३० जुलै २००३ पासून येथे कुंभमेळा भरणार आहे) गंगाभेट, तीर्थश्राद्ध, त्रिपिंडीश्राद्ध, सौभाग्यवायन दान वगैरे धार्मिक विधी याच तीर्थावर केले जातात. या तीर्थाच्या उत्तरेस श्री गंगा गोदावरीचे मंदिर आहे.

गंगाद्वार-तीर्थ व उगम

ब्रह्मगिरी वरील गंगा येथे गोमुखातून येते. या ठिकाणी श्रीगंगा व कोमम्बिका देवीचे मंदिर आहे. जवळच गोरक्षनाथ गुंफा, १०८ शिवलिंग तसेच रामलक्ष्मण तीर्थ आहे. गंगाद्वार येथे जाण्यास साधारणपणे ७०० दरम्यान पायऱ्या असून अंदाजे २.५ ते ३ किलोमिटर रस्ता आहे. येथेही श्री क्षेत्र त्र्यंबकेश्वर वरून जाण्यासाठी योग्य मोबदल्यात डोल्यादेखील उपलब्ध आहेत. तसेच येथे असंख्य माकडे आहेत. डोंगराची शोभा अति विलोभनीय आहे.

ब्रह्मगिरी पर्वत

ब्रह्मगिरी पर्वतावर गौतमी-गंगेचे उगमस्थान आहेत. याच ठिकाणी औदुंबराचे झाड असून या झाडाच्या मुळाजवळ प्रथम गंगा अवतीर्ण झाली असून ती गोमुखातून वाहत असते. याच ठिकाणी गंगेचे व श्री शंकराचे मंदिर आहे. या मंदिराजवळ थोड्या अंतरावरच 'शिव जटा' मंदिर देखील आहे. ब्रह्मगिरी पर्वतावर जाण्यासाठी देखील अंदाजे ५००/६०० च्या दरम्यान पायऱ्या असून साधारणपणे अडीच किलोमीटर अंतराचा रस्ता आहे. तसेच अशक्त माणसे म्हातारी माणसे यांना वर या ठिकाणी जाण्यासाठी देखील डोल्या योग्य मोबदल्यात उपलब्ध होतात. हे ठिकाण अत्यंत प्रेक्षणीय आहे.

नील पर्वत- दत्त - निलाम्बिका

त्र्यंबकेश्वर गावाच्या उत्तरेस श्री दत्तात्रेय मंदिर तसेच निलाम्बिका देवीचे मंदिर आहे. येथे जाण्यास अंदाजे २०० पायऱ्या असून हा रस्ता पाऊण किलोमीटरचा आहे. हा परिसर अत्यंत विलोभनीय आहे.

निवृत्तिनाथांची समाधी:

त्र्यंबकेश्वर गावाच्या पश्चिमेस श्री संत ज्ञानदेवांचे वडिल बंधु निवृत्तिनाथ महाराज यांची समाधी आहे.

श्री क्षेत्र त्र्यंबकेश्वर येथे कसे जावे?

सर्व प्रमुख गावाहून नाशिकला जाण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य परिवहन मंडळाच्या (एस.टी.) बसेस आहेत. नाशिक बसस्थानकावर उतरल्यानंतर बस स्थानकाच्या उजव्या बाजूस श्री क्षेत्र त्र्यंबकेश्वर येथे जाण्यासाठी बस स्थानक आहे. तेथून एस.टी.ने त्र्यंबकेश्वरला जाता येते. याशिवाय टॅक्सी सेवा देखील उपलब्ध आहेत. त्र्यंबकेश्वर नाशिक पासून अंदाजे २८ किलोमीटर अंतरावर आहे.

द्वादश ज्योतिर्लिंग स्तोत्र:

सौराष्ट्रे सोमनाथ च श्रीशैले मल्लिकार्जुनम् ।
उज्ज्वयिन्यां महाकालं ओंकार ममलेश्वरम् ॥ १ ॥
परल्यां वैद्यनाथं च डाकन्यां भीमाशंकरम् ।
सेतुबंधे तु रामेशं नागेशं दारूकावने ॥ २ ॥
वारणस्यां तु विश्वेशं त्र्यंबकं गौतमी तटे ।
हिमालये तु केदारं घृष्णेश्वरं च शिवालये ॥ ३ ॥
एतानि ज्योतिर्लिंगानी सायं प्रातः, पठेन्नर ।
सप्तजन्मकृतं पापं स्मरणेन विनश्यति ॥ ४ ॥

श्री रुद्राष्टकम्

नाममीशमीशान निर्वाणरूपं ।
विभुं व्यापकं ब्रह्म वेदस्वरूपं ॥
निजं निर्गुणं निर्विकल्पं निरीहं ।
चिदाकाशमाकाशवासं भजेऽहं ॥ १ ॥
निराकार मोंकारमूलं तुरीयं ।
निराग्यान गोतिमीशं गिरीशं ॥
करालं महाकाल कालं कृपालं ।
गुणागार संसारपारं नतोऽहं ॥ २ ॥
तुषाराद्रि संकाश गौरं गभीरं ।
मनोभूत कोटि प्रभा श्री शरीरं ॥
स्फुरन्मौलि कल्लोलिनी चारू गंगा ।
लसभदालबालेन्दु कंठे भुजंगा ॥ ३ ॥
चलत्कुंडलं भ्रू सुनेत्रं विशालं ।
प्रसन्नाननं नीलकंठ दयालं ॥
मृगाधीश चर्माम्बरं मुण्डमालं ।
प्रियं शंकरं सर्वनाथं भजामि ॥ ३ ॥
प्रचंड प्रकृष्टं प्रगल्भं परेशं ।
अखंड अजं भानुकोटि प्रकाशं ॥
त्रयः शूल निर्मूलं शूलपाणिं ॥
भजेऽहं भवानीपति भावगम्यं ॥ ४ ॥
कलातीत कल्याण कल्पान्तकारी ।
सदा सज्जनानन्ददात प्रुरारी ॥
चिदानंद संदोह मोहापहारी ॥ ५ ॥
प्रसीद प्रसीद प्रभो मन्मथारी ।
न यावद् उमानाथ पादारविन्दं ।
भजंतीह लोके परे वा नराणां ॥
न तावत्सुखं शान्ति सन्तापनाशं ।
प्रसीद प्रभो सर्वभूतदिवासं ॥ ६ ॥
न जानामि योगं जपं नैव पूजां ।

नतो ऽ हं सदा सर्वदा शंभु तभ्यं ॥
 जरा जन्म दुःखौघ तातप्य मानं ।
 प्रभो पाहि आपन्नमामीशं शंभो ॥ ७ ॥
 रुद्राष्टकमिदं प्रोक्तं विप्रेण हरतोषये ।
 ये पठन्ति नरा भक्त्या तेषां शम्भुः प्रसीदति ॥ ८ ॥
 इति श्री गोस्वामि तुलसीदास कृतं श्री रुद्राष्टकं संपूर्णम्

मृत्युंजय स्तोत्र

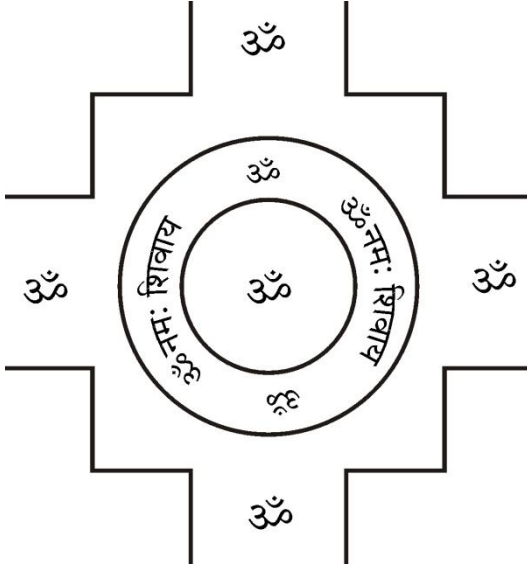
ॐ अस्यं श्री सदाशिव स्तोत्र मंत्रस्य । मार्कडेयोऋषिः । अनुष्टुप छंदः । श्री
 सदाशिवो देवता गौरी शक्तिः । मम समस्त मृत्युशांत्यर्थे-जपे विनियोगः ॥ ॐ रुद्रं
 पशुपतिं नमामि शिरसा देवं । स्थाणुं । नीलकंठमुमापतिं । किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ १ ॥
 कालकंठं कालमूर्तिं । कालग्निं कालनाशनं । नमामि शिरसा देवं । किंनोमृत्यु
 करिष्यति ॥ २ ॥ वासुदेवं महादेवं । लोकनाथं जगद्गुरुम् ॥ नमामि शिरसा देवं ।
 किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ ३ ॥ देव दवं जगन्नाथं । देवेशं वृषभध्वजं ॥ नमामि शिरसा
 देवं किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ ४ ॥ गंगाधरं महादेवं । शंकरं शूलपाणिनं ॥ नमामि
 शिरसा देवं । किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ ५ ॥ भस्मोद्धलित सर्वांग नानाऽभरण धरिणं ।
 नमामि शिरसा देवं । किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ ६ ॥ स्वर्गापवर्ग दातारं
 सृष्टिस्थित्यंतकारिणं ॥ ७ ॥ प्रलय स्थिति संहारं । आदिकर्तारश्वरम ॥ नमामि
 शिरसादेव किंनोमृत्यु करिष्यति ॥ ८ ॥ सत्यं पुनर्सत्यंमुधृत्य भजम्युच्यते ॥
 वेदशास्त्रात्परं नास्ति । न देवः शंकरात्परः ॥ ९ ॥ मार्कडयामियंस्तोत्र । यः
 पठेच्छिव सन्निधौ ॥ तस्य मृत्युभयं नास्ति । अग्नि चोर भयं नहि ॥ १० ॥

॥ श्री कालभैरवाष्टक ॥

श्री गणेशाय नमः देवराज सेव्यमानपावनाधिपंकजं ।
 व्याल यज्ञसूत्रमिदुशेखरं कृपा करम् ॥
 काशिका पुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥ १ ॥
 भानुकोटिभास्करं भवाब्धि तारकं त्रिलोचनमं ॥
 काल कालमम्बुजा क्षशूलमक्षरं ॥
 काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥ २ ॥
 लूलटंकपाश दण्डपाणिमादिकारणं ॥
 श्यामकायमादि देवमक्षरं निरामयम् ॥
 भीमविक्रमंप्रभुं विचित्र ताण्डवप्रियं ॥

काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥३॥
 भुक्तिमुक्तिदायकं प्रशस्तचारु विग्रहं ॥
 भक्त वप्सलं स्थितं समस्त-लोक विग्रहं ॥
 विनिक्वणन्मनोज्ञ हेमकिंकिणी लसत्कर्कटं ॥
 काशिका पुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥४॥
 धर्मसेतुपालकं त्वधर्ममार्गनाशकं ॥
 कर्मपाशमोचकं सुशर्मदायकं विभुं ॥
 स्वर्णवर्णशेषपाश शोभितांग मण्डलं ॥
 काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥५॥
 रत्नपादुकाप्रभाभिरामपादयुग्मकं नित्यमद्वितीय भिष्ट दैवतं निरंजनम् ॥
 मृत्युदर्पनाशनं करालदष्ट्रमोक्षणं काशिकापुराधिनाथं कालभैरवं भजे ॥६॥
 अट्टाहास भिन्न पद्मजाण्डकोशसंततिं ।
 दृष्टीपातनष्ट पापजालमुग्रशासनं ॥
 अष्टसिद्धिदायकं कपाल मलिकन्धरं ॥
 काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥७॥
 भूतसंघनायकं विशालकीर्ति दायकं ॥
 कासिवासलोकपुण्यपाप शोधकं विर्भु ॥
 नीतिमार्ग कोविदं पुरातनं जगत्पतिं ॥
 काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥८॥
 काल भैरवाष्टकं पठन्ति ये मनोहरं ॥
 ज्ञानमुक्ति साधनं विचित्र पुण्यवर्धनं ।
 शोक मोह दैन्य लोभ कोप ताप नाशनम् ॥
 प्रयान्ति कालभैरवांघ्रिसन्निधिं नराध्रुवं ॥
 काशिकापुराधिनाथ कालभैरवं भजे ॥९॥
 श्रीमत् शंकराचार्य विरचित कालभैरवाष्टक संपूर्ण ॥

शिव यंत्रम् (जपाचे)

त्र्यंबकेश्वर- पूजन आणि मंत्र जप

बारा ज्योतिर्लिंगापैकी 'त्र्यंबकेश्वर' हे एक जागृत देवस्थान आहे, महादेवाचे पिंडीचे आत तीन लिंगे असून ती ब्रह्मा, विष्णु, महेशाची आहेत. त्यावरून गंगेचा प्रवाह सातत्याने वाहत असतो. कुंभमेळ्या निमित्त त्र्यंबकेश्वराचे यथा शक्ति पूजन अभिषेक करून, शक्य झाल्यास लघुरुद्र करून खालील मंत्राचा जप १०८ वेळा करावा. वर चित्रामध्ये दर्शविल्याप्रमाणे तांब्याचे शिवयंत्राला देखील अभिषेक पूजा, आरती, नैवेद्य करून मंत्र जप करून त्र्यंबकेश्वराला ११ प्रदक्षिणा घालाव्यात, त्यावेळी द्वादश ज्योतिर्लिंग स्त्रोत्राचचे पठण करावे आणि पदरी पुण्य घ्यावे.

मंत्रजप: 'ॐ नमः शिवाय'

त्र्यंबकेश्वर कुंभमेळा अर्थात सिंहस्थ गुरु

त्र्यंबकेश्वर येथील शके १९३७ (मन्मथनाम संवत्सरे) सिंहस्थ पर्वणीतील स्नानाचे मुहूर्त

अ. क्र.	तिथी	वार	दिनांक	दिन विशेष
१	आषाढ कृष्ण १३	मंगळवार	१४ जुलै २०१५	ध्वजापर्व (सिंहस्थ कुंभपर्व आरंभ)
	(१अ) श्रावण शुद्ध-५	बुधवार	१९ ऑगस्ट २०१५ (नाशिकसाठी)	साधूप्राम आखाडा ध्वज रोहण
२	श्रावण शुद्ध- १५	शनिवार	२९ ऑगस्ट २०१५	प्रथम शाहीस्नान
३	श्रावण कृष्ण- १५	रविवार	१३ सप्टेबर २०१५	द्वितीय शाहीस्नान (मुख्य पर्व : सूर्य/चंद्र/गुरु सिंह राशीत)
	(३अ) भाद्रपद शुक्ल १२	शुक्रवार	१८ सप्टेबर २०१५ (नाशिकसाठी)	तृतीय शाहीस्नान (ऋषी पंचमी)
४	भाद्रपद शुद्ध ५	शुक्रवार	२५ सप्टेबर २०१५ (नाशिकसाठी)	तृतीय शाहीस्नान (वामन द्वादशी)
५	श्रावण शुक्ल ७	गुरुवार	११ ऑगस्ट २०१६	या दिवशी समाप्ती आहे

- वरील स्नानाचे मुहूर्ता व्यतिरिक्त खालील दिवशी देखील स्नान केल्यास सिंहस्थ पर्वणी काळात लाभदायक होईलच.
- **अत्यंत महत्त्वाचे:** प्रत्येक महिन्यातील वैधृति आणि व्यतीपात योग असलेले दिवस देखील स्नानासाठी उत्तम पर्वणीच समजावेत, हे लक्षात ठेवावे.

सिंहस्थ पर्वणी स्नानाचे मुहूर्त

क्र.	मास	तिथी	वार	तारीख	दिनविशेष
१	आधिक आषाढ	कृष्ण १४	बुधवार	१५/०७/२०१५	अमावस्या
२	आधिक आषाढ	कृष्ण ३०	गुरुवार	१६/०७/२०१५	गुरुपुष्यामृत
३	निज आषाढ	शुद्ध ११	सोमवार	२७/०७/२०१५	देवशयनी एकादशी
४	निज आषाढ	शुद्ध १५	शुक्रवार	३१/०७/२०१५	गुरुपौर्णिमा
५	निज आषाढ	कृष्ण १२	मंगळवार	११/०८/२०१५	भौम प्रदोष
६	निज आषाढ	कृष्ण १४	गुरुवार	१३/०८/२०१५	गुरुपुष्यामृत
७	निज आषाढ	कृष्ण ३०	शुक्रवार	१४/०८/२०१५	दर्श अमावस्या दीप पूजन
८	श्रावण	शुद्ध ३	सोमवार	१७/०८/२०१५	रविचा सिंह राशीत प्रवेश
९	श्रावण	शुद्ध ११	बुधवार	२६/०८/२०१५	पुत्रदा एकादशी
१०	श्रावण	शुद्ध १५	शनिवार	२९/०८/२०१५	प्रथम शाहीस्नान
११	श्रावण	कृष्ण ८	शनिवार	५/०९/२०१५	कृष्ण जन्माष्टमी
१२	श्रावण	कृष्ण ११	मंगळवार	८/०९/२०१५	अजा एकादशी
१३	भाद्रपद	शुक्ल १५	सोमवार	२८/९/२०१५	पौर्णिमा
१४	भाद्रपद	कृष्ण १३	शनिवार	१०/१०/२०१५	शनिप्रदोष
१५	भाद्रपद	कृष्ण १३	शनिवार	१२/१०/२०१५	सर्वपित्री अमावस्या
१६	अश्विन	शुक्ल १४	सोमवार	२६/१०/२०१५	कोजागिरी पौर्णिमा
१७	अश्विन	कृष्ण १२	रविवार	८/११/२०१५	गुरुद्वादशी
१८	अश्विन	कृष्ण १३	सोमवार	९/११/२०१५	सोमप्रदोष
१९	कार्तिक	शुक्ल ११	रविवार	२२/११/२०१५	प्रबोधनी एकादशी
२०	कार्तिक	शुक्ल १२	सोमवार	२३/११/२०१५	सोमप्रदोष
२१	कार्तिक	शुक्ल १४	बुधवार	२५/११/२०१५	वैकुंठ चतुदशी त्रिपुरारी पौर्णिमा
२२	कार्तिक	कृष्ण १२	मंगळवार	८/१२/२०१५	भौमप्रदोष
२३	मार्गशीर्ष	शुक्ल ११	सोमवार	२१/१२/२०१५	गीता जयंती मोसदा एकादशी
२४	मार्गशीर्ष	शुक्ल १५	शुक्रवार	२५/१२/२०१५	पौर्णिमा
२५	पौष	शुक्ल ६	शुक्रवार	१५/०१/२०१६	मकर संक्रांती
२६	पौष	शुक्ल १४	शनिवार	२३/०१/२०१६	शकंभरी पौर्णिमा
२७	पौष	कृष्ण ११	गुरुवार	४/०२/२०१६	निवृत्तीनाथ यात्रा त्र्यंबकेश्वर
२८	पौष	कृष्ण १३	शनिवार	६/०२/२०१६	शनिप्रदोष
२९	पौष	कृष्ण ३०	सोमवार	८/०२/२०१६	महोदय पर्व
३०	माघ	शुक्ल १	मंगळवार	९/०२/२०१६	गंगा दशहरा प्रारंभ त्र्यंबकेश्वर
३१	माघ	शुक्ल ४	शुक्रवार	१२/०२/२०१६	वसंत पंचमी
३२	माघ	शुक्ल ७	रविवार	१४/०२/२०१६	रथ सप्तमी

३३	माघ	शुक्ल १०	बुधवार	१७/०२/२०१६	गंगा गोदावरी जन्मोत्सव त्र्यंबकेश्वर
३४	माघ	शुक्ल १३	शनिवार	२०/०२/२०१६	शनिप्रदोष
३५	माघ	कृष्ण १३	सोमवार	७/०३/२०१६	महाशिवरात्री
३६	माघ	कृष्ण ३०	बुधवार	९/०३/२०१६	सूर्य ग्रहण
३७	फाल्गुन	कृष्ण १०	रविवार	३/०४/२०१६	पाप मोचन एकादशी
३८	फाल्गुन	कृष्ण १२	सोमवार	४/०४/२०१६	भागवत एकादशी
३९	फाल्गुन	कृष्ण १३	मंगळवार	५/०४/२०१६	वारूणयोग भौम प्रदोष
४०	श्रावण	शुक्ल ७	गुरुवार	११/०८/२०१६	या दिनांकास सायं.५.५७ सिंहस्थ समाप्ती

नाशिक आणि त्र्यंबकेश्वर या दोन्ही ठिकाणी वरील दिनांकास खालील श्लोक म्हणून स्नान केल्यास सिंहस्थ पर्वणीचे स्नान केल्याचे पुण पदरी पडते.

स्नान करताना म्हणावयाचा श्लोक

सिंहे गुरुस्तथा भानुः ।

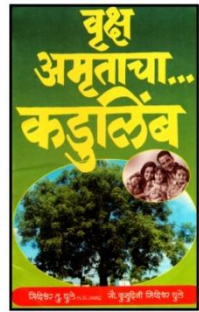
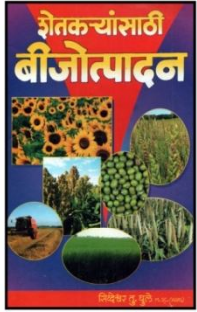
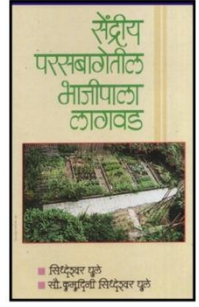
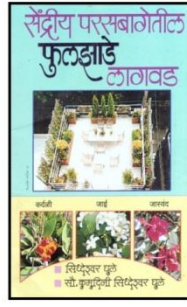
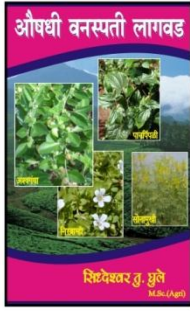
चंद्र श्चंद्र क्षयस्तथा ।

गोदावर्या भवे कुंभ ।

जायते वनि मण्डले ॥

या शिवाय वरील काळात जर महामृत्युंजयाचा सव्वा लाख जप केल्यास ते देखील एक पुण्यकर्म घडेल.

आमची संग्राह्य व उपयुक्त प्रकाशने व ई-बुकस

आरोग्यी प्रवक्ताशले

- जमीन मोजणी
- टेरेस गार्डन
- संत कान्होपात्रा अभंग गाथा
- प्रदूषण मुक्त घरासाठी

सप्तर्षी असोसिएट्स अॅण्ड पब्लिकेशन्स

गट नं. ८४/२, घुले नगर,

दामाजी कॉलेज पाठीमागे,

मंगळवेढा जि. सोलापूर - ४१३ ३०५

email: saptarsheeparakashan@gmail.com

saptarsheeparakashan@rediffmail.com

ई-बुकसाठी लींक www.bookganga.com/saptarsheeparakashan